

Jedność z różnorodności. Zbiór studiów nad różnymi aspektami dziejów Afryki, red. Michał Leśniewski, Maciej Ząbek, Wydawnictwa Uniwersytetu Warszawskiego, Warszawa 2022, ss. 275.

Zbiór tekstów w książce pt. *Jedność z różnorodności. Zbiór studiów nad różnymi aspektami dziejów Afryki* cechuje znaczne zróżnicowanie form i treści, a także metod i naukowego doświadczenia poszczególnych autorów. Pomimo tych różnic w naukowej wnikliwości prezentowanych badań redaktorzy tomu (Michał Leśniewski i Maciej Ząbek) postanowili je opublikować, wychodząc założenia, iż historia Afryki to morze różnorodności: „bogactwo ludów, religii, kultur, systemów społecznych i politycznych, problemów i wyzwań. Skazani na publicystyczną i popkulturową papkę, zbyt często my, zwykli odbiorcy, postrzegamy Afrykę w sposób bardzo uproszczony – po prostu jako Czarny Ląd. Jednocześnie wyrażenie to doskonale odzwierciedla stan naszej wiedzy, a raczej niewiedzy na temat Afryki. Ten kontynent jest dla nas właśnie czarnym lądem – jego przeszłość i teraźniejszość są dla nas ukryte za zasłoną właśnie owej niewiedzy. Większość kwestii znamy najczęściej bardzo powierzchownie i posługujemy się zestawami stereotypów zastępujących nam prawdziwą wiedzę” (M. Leśniewski, *Wstęp*, s. 7). Taka perspektywa wydaje się nie tylko dopuszczalna, ale także zawierająca wartości poznawcze. Stając przed różnorodnością zainteresowań badawczych, zaprezentowanych w recenzowanym tomie, redaktorzy postanowili przyjąć perspektywę chronologiczną, poprzedzając ją dwoma tekstami o charakterze przekrojowym. Takie ujęcie dobrze broni przyjęty układ rozdziałów.

Pierwszy tekst przekrojowy, autorstwa Macieja Ząbka pt. *Konsumpcja piwa w Egipcie i Sudanie. Szkic historyczny*, prezentuje historię i znaczenie tej używki w różnych częściach Afryki. Niezwykle cenne jest tutaj wskazanie na kulturowe i religijne powiązania związane z konsumpcją piwa w dolinie Nilu od starożytności do współczesności.

Drugi tekst w recenzowanym zbiorze – autorstwa Alberta Ziemby – dotyczy malgaskiego pisma *sorabe* (*Tajemnice malgaskiego pisma sorabe*). Jest to najkrótszy tekst w całym prezentowanym zbiorze. Wartością tego tekstu jest jego pionierskość – jeśli chodzi o polskojęzyczną literaturę afrykanistyczną – oraz oparcie się na własnych poszukiwaniach funkcjonujących do dziś tekstów na Madagaskarze (autor mieszka na wyspie). Słabszą stroną jest stosunkowo skromna, wykorzystana literatura. Nie jest to jednak potknięcie dyskwalifikujące.

Rzetelnym tekstem historycznym jest *Podle wino a kryzys wiary Álvaro III (1615-1622)* autorstwa Roberta Piętka. Poprzez tytułowe wino autor stara się także ukazać proces asymilacji chrześcijaństwa – a bardziej ogólnie – elementów europejskiej kultury w siedemnastowiecznym Kongo. Wskazuje na szeroki kontekst tego spotkania dwóch odmiennych światów, zwracając uwagę zwłaszcza na powiązania religii i polityki, Kościoła i państwa. Podkreśla też, iż mimo trwałości rodzimej warstwy kulturowej i religijnej, chrześcijaństwo stało się szybko bardzo ważnym i potrzebnym – zwłaszcza w procesie państwowotwórczym – składnikiem kultury kongijskiej.

Tekst autorstwa Michała Leśniewskiego ukazuje rolę chorób zakaźnych lub ich braku w ekspansji europejskiej w południowej Afryce (*Choroby jako czynnik ekspansji europejskiej w Afryce Południowej w XVIII w.*). Autor słusznie zwraca uwagę na jeden z istotnych czynników, niekiedy niedocenianych, w ekspansji europejskiej w Afryce, gdyż dotyczy on

nie tylko tego okresu i tej części Afryki. Do bogatej bibliografii dołącza także wizualizujące ujęcia kartograficzne.

Bardzo interesującym studium przypadku – ze względu na przyjętą metodę badawczą – jest tekst *'Opowieść dokładnie'. Prawda i milczenie w trzech narracjach o mombaskiej rebelii 1874-1875* autorstwa Marka Pawełczaka. Autor analizuje wnikliwie trzy narracje dotyczące buntu garnizonu Mombasy w latach 1874-1875: tekst literacki, tekst historyczny oraz dokumenty brytyjskiej placówki dyplomatycznej. Uwzględnia w swej analizie szeroki kontekst powstawania tych dokumentów oraz rekonstruuje najbardziej prawdopodobny szkielet faktograficzny. Ma to szczególne znaczenie w przypadku poszukiwania luk w przekazie faktograficznym. To studium przypadku wskazuje na konieczność szerokiej analizy i interpretacji zastanych źródeł, a nawet oczywistych przemilczeń. Tekst ten z pewnością wymaga wstępnego przygotowania do jego lektury, ale jest niezwykle cenny z punktu widzenia metodyki i metodologii badań nie tylko historycznych.

W zgoła odmienny duchu od tekstu Marka Pawełczaka jest kolejny artykuł pt. *Julius Eduard Teusz (1845-1912) odkrywca, botanik i plantator*, autorstwa Sebastiana Teusza. Przedstawia on sylwetkę mało znanego wielkopolskiego plantatora i po części odkrywcy Afryki z XIX w. W spokojnej, dość źródłowej, ale miejscami nie pogłębionej narracji zdarzają się terminy mniej fachowe. Chociaż o pracy i życiu tytułowego Teusza wiele wzmianek znaleźć można – jak zaznacza autor – w specjalistycznej prasie niemieckiej, „gdzie przedstawiano go jako wzorowego plantatora”, to jednak dobrze się stało, że jego postać zostaje też przybliżona czytelnikowi polskiemu, zwłaszcza w kontekście działalności Stefana Szolc-Rogozińskiego – w tym samym czasie – u wybrzeży współczesnego Kamerunu.

Kolejny tekst w omawianym zbiorze – autorstwa Tomasza Góreckiego – prezentuje postrzeganie niemieckich posiadłości zamorskich w ilustrowanej prasie popularnej w Żorach na Górnym Śląsku (*Sprytli krajowcy Kajzera. Niemieckie posiadłości zamorskie w ilustrowanej prasie popularnej w Żorach na Górnym Śląsku na przełomie XIX i XX w.*). Autor opiera się na analizie publikacji lokalnej, niemieckojęzycznej gazety „Sohrauer Stadtblatt”. Porządkuje i przytacza wiele opinii i opisów typowych dla ówczesnej narracji kolonialnej. U czytelnika pozostaje jednak niedosyt spowodowany brakiem bardziej pogłębionych analiz i przykładowych ilustracji, do których odwołuje się autor. Niemniej jednak całość tekstu jest poprawna i zawiera dużą wartość poznawczą.

Niezwykle obszernym tekstem jest *Historia stosunków amerykańsko-etiopskich do 1977 roku, ze szczególnym uwzględnieniem znaczenia wojskowej bazy komunikacyjnej Kagnew Station*, autorstwa Katarzyny Hryćko-Górnickiej. Artykuł ten stanowi wyciąg z rozprawy doktorskiej autorki na temat specyfiki relacji amerykańsko-etiopskich w czasie rządów cesarza Hajle Syllasje I. W prezentacji tych relacji międzypaństwowych autorka wiele miejsca poświęca roli byłej włoskiej radiostacji nadawczo-odbiorczej usytuowanej w Erytrei. Została ona przekształcona w amerykańską bazę komunikacyjną Kagnew Station, odgrywającą znaczną rolę w globalnej sieci komunikacyjnej USA i zarazem wpływającą na kształt relacji amerykańsko-etiopskich.

Ostatni tekst z omawianego zbioru pt. *Wpływ stosunków z państwami ościennymi oraz wybranymi organizacjami międzynarodowymi na kształt systemu politycznego Angoli w latach 1975-2002* jest autorstwa Łukasza Żądło. Autor podkreśla, iż system polityczny Angoli kształtował się głównie pod wpływem wojen domowych i de facto sąsiedzkich. Uwzględnia też wpływ zimnej wojny na dzieje tegoż systemu. A zatem odnosi się przede wszystkim

do relacji z RPA, Zairem (Demokratyczną Republiką Konga), Zambią, jak również USA, Kubą i ZSRR.

Przedstawiony powyżej zbiór tekstów stanowią cenne opracowania i przyczynki do naszej wiedzy o dziejach i kulturach Afryki. Tom ten – jak i inne o podobnym charakterze – pokazuje też zróżnicowanie form i treści, a także metod i naukowego doświadczenia poszczególnych autorów. Wydaje się jednak tomem solidnym, gdyż cechuje go dobry warsztat naukowy i źródłowość. Z pewnością z niniejszej książki może skorzystać wielu studentów, doktorantów, a także naukowców zajmujących się szeroko pojętą afrykanistyką.

Rec. Jarosław Różański

Lloyd Llewellyn-Jones, *Persowie. Epoka wielkich królów*, tłum. N. Radomski, Poznań 2023, ss. 454. ISBN 978-83-8338-044-5.

Wydana nakładem Domu Wydawniczego „Rebis” praca profesora Lloyda Llewellyn-Jonesa *Persowie. Epoka wielkich królów* jest interesującym szkicem Imperium Achemenidów. Profesor, co podkreślają autorzy recenzji wydawniczych, a wśród nich Adrian Goldsworthy i Tom Holland, kreśli bardzo literackie i czasem wręcz prowokacyjne w swoich poglądach studium funkcjonowania Iranu w okresie panowania dynastii Achemenidów. Praca wpisuje się w swego rodzaju trend publikacji poświęconych światu starożytnemu, który w monumentalnych i do pewnego stopnia odciążonych z aparatu naukowego syntezach odpowiada na zapotrzebowanie tysięcy czytelników głównie z krajów anglosaskich, gdzie zainteresowanie klasycznym elementem wychowania generuje pewne określone potrzeby poznawcze odbiorców. Prace te z powodzeniem odświeżają starożytność i przyjmują się również w naszym kraju. Nie sposób nie zgodzić się z częścią bardzo entuzjastycznych recenzji poświęconych *Persom...*, ponieważ praca o raczej popularnonaukowym charakterze została stworzona tak, że nawet czytelnicy niezainteresowani na co dzień dziejami Bliskiego Wschodu przeczytają ją z entuzjazmem. Walnie przyczynił się do tego tłumacz Norbert Radomski, który nadał polskiemu wydaniu pracy Llewellyn-Jonesa bardzo dobre tempo. Obecnie jest to jedyna powszechnie dostępna na polskim rynku monografia poświęcona Iranowi achemenidzkiemu i z tego względu należy się jej przyjrzeć dokładniej. Czasem bowiem ten niezwykle malarski obraz epoki, jaki nakreślił Profesor, i jego wizja państwa irańskiego w tym okresie przy bliższym poznaniu prezentuje swoje niedociągnięcia i wady wynikające z pewnej dość swobodnej konwencji narracyjnej, jaką przyjmował autor. Celem niniejszego szkicu poświęconego tej ciekawej pracy jest próba jej obiektywnej oceny i prezentacji jej głównych założeń.

Lloyd Llewellyn-Jones jest pracownikiem Uniwersytetu w Cardif. Jego badania koncentrują się na historii Iranu w okresie achemenidzkim i dziejach starożytnej Grecji. Wielokrotnie podróżował do Iranu i jest znakomitym znawcą historii politycznej i kultury tego kraju, poza swoimi publikacjami udziela się publicystycznie i jest aktywnym uczestnikiem debaty publicznej, między innymi dzięki swoim programom w telewizji BBC i słuchowiskom radiowym. Lloyd Llewellyn-Jones jest także dyrektorem Programu Starożytnego Iranu Brytyjskiego Instytutu Studiów Perskich.